

Journal of Comparative Literature
Faculty of Literature and Humanities
Shahid Bahonar University of Kerman
Year 12, No. 23, Winter 2021

**A psychoanalytic approach to the ideal world of simin behbahani
and Ghada Al-saman from the perspective of Karen horney***
**A Psychoanalytical Study of Simin Behbahani's and Ghada Al-
Samman's Ideal Poems Based on Karen Horney's Theory**

Zahra aryanzad¹, Fereydon Tahmasebi², Shabnam Hatampoor³,
Farzaneh Sorkhi⁴

1.Introduction

The contexts and factors that create contemporary fiction in Arabic and Persian literature are close to each other, particularly, in both languages, the story is derived from Western storytelling patterns, i.e., the similarities have led many scholars to believe that the style of writing of one of the two is influenced by the other (Mirsadeghi, 1997, p. 180). Short story appeared in the eighties of the nineteenth century in the West and entered these lands simultaneously with the political and social developments of the first half of the contemporary century

Date received: 09/12/2020

Date accepted: 09/01/2021

¹ **Corresponding author:** Ph.D. Candidate of Persian Language and Literature, Islamic Azad University, Shuhtar, Iran, Email: Zahra.aryanzad93@gmail.com

² Ph.D. Candidate of Persian Language and Literature, Islamic Azad University, Shuhtar, Iran, Email: drftahmasebi@yahoo.com

³ Ph.D. Candidate of Persian Language and Literature, Islamic Azad University, Shuhtar, Iran, Email: shabnamhatampour@gmail.com

⁴ Ph.D. Candidate of Persian Language and Literature, Islamic Azad University, Shuhtar, Iran, Email: sorkhifarzane@gmail.com

in Iran and the Arab countries (Rasouli, 2012, p. 65). Also, with the initiative of great intellectuals such as Naeema in Lebanon and Jamalzadeh in Iran, it became one of the most important types of literature in these countries. At this time, Naeema established a new way in the literature of that time by collecting her works entitled *Kan makan*. He always based his stories on social problems and spoke about the sufferings of the people of his country. He was born in 1889 in Baskenta, Lebanon, to a Christian and Arab family (Al-Khoury, 1991, p. 23).

He spent 20 years of his life in the United States and is one of the emigrants. Although Qajar period in Iran was one of the most tense periods in Iranian history; but, it had a profound effect on Persian literature. From then on, Iranian writers set out to invent a new style to awaken and make people aware of the current situation, and to lead all classes towards reconciliation with literature by simplifying and avoiding complex and complex prose. Meanwhile, one of the most prominent cultural figures in Iran is Jamalzadeh, who has made great efforts to revive literature. He is one of the great writers and translators who in the literary history of Iran has always been mentioned as the father of short stories in Persian and the initiator of the realist style in literature. In this article, an attempt has been made to make a comparative study of the short stories of two great writers of Lebanese and Iranian literature, Naeema and Jamalzadeh. The style and characteristics of both authors' short stories have been researched with an emphasis on their short stories in order to determine the similarities and differences between their short story writing styles.

2. Methodology

In this article, an analytical-comparative method has been done between the two story series *Kan makan* and *Once upon a time* by Jamalzadeh. The case study of this type of literature can be a new

approach in the field of social studies. In this method, a comparative study of the short stories of the two great writers of Lebanese and Iranian literature, Naeema and Jamalzadeh, was carried out. The style and characteristics of both authors' short stories have been researched with an emphasis on their short stories in order to determine the similarities and differences between their short story writing styles.

3. Discussion

There is no doubt that Arabs have been familiar with the story for a long time. The existence of the authorities and the stories of *The thousand and one nights* is a proof of that. Ancient Arab fiction did not have a specific style and style in the modern way, and it took its style, thought and subject from the West. In this period, we are witnessing the flourishing of short stories, especially in Lebanon. Most of the writers of short stories in Lebanon, such as Naeema, Gibran Khalil Gibran, Tawfiq, were emigrants, and had studied the literature of other countries. Short story as a form of fiction was formed in Iran by people like Jamalzadeh and continued its evolution along with literary currents. The first collection of short stories to be published in book form, Jamalzadeh's *Once upon a time* was in 1300 AD. This collection had differences in characterization, narrative methods and language with its previous examples, and Jamalzadeh's ability is more reflected in the short story. He admits that he used the story as a means of preserving proverbs and sentences (Mir Abedini, 2008, p. 80).

The *Kan makan* is a book of prose that contains six short stories written by Naeema in Mahjar. The stories of this book are: Sat al-Koko, Sonateha al-jadida, Al-aqr, Al-zakhira, Saadah al-Bayk and Shurti". The heroes of his stories in *Kan makan* are more than the capitalist class- writing is at a high level. In the four stories of *Kan makan*, Naeema has used methods for narrating the stories that take

them out of the state of monotony and mere definition, and this is one of the positive features of this book. These stories are: "Sonateha al-jadida, Al-Aqr, Al-Zakhira and Saada Al-Bayk" (cf. Al-Sayyid, 1974, pp. 240-242).

Jamalzadeh is a contemporary Iranian writer and translator. He is considered the father of Persian short stories and the originator of the style of realism in literature. He published the first collection of Iranian short stories entitled "One was not a Buddhist" in 1300 in Berlin. His story has social and political themes. In addition to revolutionizing Persian prose, he consciously used the technique of European storytelling. He recommends the whole style of simplification to Iranian writers, and perhaps for this reason, the theme of the first story of "Farsi Shekar ast" is about simplification and simplification. Jamalzadeh's collection "yeki bud yeki nabud" is a collection consisting of an introduction, six short stories and a collection of slang Persian words, which was published in 1300. Its six stories are: "*Farsi shekar ast, Rajol siasi, Dusti khale kherse, Darde dele Mullah Ghorban Ali, Bile Dig Bile choghondar and Vilan Al-Dawlah*". This book is considered to be the beginning of Persian realist literature and Iranian short stories and the starting point of change in Iranian fiction. "Jamalzadeh is the first Iranian writer to use the European storytelling industry with conscious intent" (Mir Abedini, 2008, p. 83).

In comparing the authors of the two story series *Kan makan* and *Once upon a time*, it should be said that both authors can be considered as migrant writers; Naima has experienced both Arab and American environments and Jamalzadeh has experienced both Iranian and American environments. They mapped the culture, literature and contemporary thought of their country. Jamalzadeh's role in contemporary Iranian culture, literature and thought is more of a historical role. Through his efforts, the modern experiences of Iranians

gradually took shape. It should be emphasized that although Jamalzadeh pays more attention to "theme" and "subject" than "form" and "structure", but his innovations in the narrative forms before him are also remarkable. (Moshtaghmehr, 2008, p. 138).

The language used by Naeema and Jamalzadeh in their stories is on the border of "old" and "new". Ancient themes, elements and expressions can be seen in their works. Their language is full of slang terms, allusions and expressions. In all her stories, Naima has tried to express the problems, social, religious, and cultural issues of the people in simple language. The language of Jamalzadeh's stories is always eloquent, descriptive, fluent and conversational. In analyzing the titles of the two story series from the point of view of form, it should be said that the main title of Naeimeh series *Kan makan* and the title of the series *Once upon a time* are Jamalzadeh in sentence form. The formal title *Kan makan* clearly indicates the narrative type of the work, although it puts the reader in anticipation of an old story. The titles in the collection of Naima "Sonateha aljadida, Al-aqr, Saadat al-Bayk and Shurti" and the titles "Dusti-e khale kherse, Dard-e del-e Ghorban Ali, Bil-e dig bil-e choghondar and Vilan al-dawlah" are among the formal titles that determine the type of story in the collection.

In analyzing the two titles from the content point of view, it should be said that the titles of Naima and Jamalzadeh are not in conflict with each other, rather, they affirm each other, both of which, as belonging to tradition, are reminiscent of earlier traditional anecdotes and ancient literature, especially in Jamalzadeh's collection, where the title "anecdote" at the beginning of all six stories in this collection is reminiscent of the traditional structure of stories and anecdotes of ancient fiction.

In the title of these two collections, *Kan makan* and *Once upon a time*, there is a lexical contrast (Kan and Makan) and (Yeki bud yeki

nabud: Once upon a time, literally: one was and one was not), and between the titles of the two collections, there is a lexical inconsistency, in this way, "where and when" and "yeki bud yeki nabud" cause a contradiction of words, and a contradiction in the composition or sentence leads to inconsistency between the cohesive group in the sentence and creates a linguistic joke (Fotouhi, 2011, p. 383)

One of the tricks that Naimeh and Jamalzadeh use to attract the reader in their collection is ambiguity and suspension, which creates ambiguity in the reader's mind and forces him to read the story to the end. And in the text of the stories of both collections, there are signs of the tendency to die. It brings and this is one of the positive features of these two sets. In terms of commonalities and differences between the two works, it should be noted that both stories are very similar in form and appearance; In a way, both series have six short stories that are arranged in sequence without interrupting or separating the stories. Both writers wrote abroad and are somewhat cultured in Western culture, but their collection of stories mirrors the whole situation and culture of their country and has a completely Eastern spirit. The perspective of both Naimeh and Jamalzadeh is often "I am a narrator" in which the narrator is one of the characters in the story and from his own language (first person inside) or one of the sub-characters (first person outside) Narrates.

The collection *Once upon a ime* has a common feature, and that feature is introducing the hero as a 'brigade' and not giving the reader a chance to know him through his actions (Kamshad, 2005, p. 164). In both Naimeh and Jamalzadeh collections, the hidden and latent concept of dialectics is 'was and was not' and the transition from 'bud' to 'nabud' is a dialectical change that is manifested in the form of contradiction, controversy, conflict and change. The language used by Naeema and Jamalzadeh in their stories is on the border between 'old'

and 'new'. Ancient themes, elements and expressions can be seen in their works. Their language is full of slang terms, allusions and expressions. In the difference between the stories of Naeema and Jamalzadeh, it should be said that the dominant element in the titles of Naeema's stories, in addition to slang and oral language and its story and elements, is society, people and social, religious and cultural problems. (Mahdavi Mehr, 2018, p. 15). While the dominant element in the titles of Jamalzadeh's story is the emphasis on slang and oral language and the story and its elements (cf. Jamalzadeh, 2005, pp. 28-13).

Naima used the element of religion in her collection and in the story (Al-Aqr) she did not refer to the Holy Spirit and the Holy Mary and religious beliefs, and the use of proverbs and reflections of beliefs is one of the features of her stories (1074, p. 352). Meanwhile, Jamalzadeh's collection is devoid of religious and ideological symbols. The protagonist in Naeema's *Kan makan* series is more than the affluent class, which is influenced by Russian stories. Meanwhile, the protagonist of the Jamalzadeh series is a 'brigade' (Kamshad, 2005, p. 164). In Naeema's stories, woman has a prominent and colorful role, while in Jamalzadeh's stories, women always play a small role in society, and the reason is the closed society of that time, which caused to confine the people to the customs and traditions. In the *Kan makan* collection, Naeema is a little humorous and has almost no place, but there are different types of humor in Jamalzadeh's collection, and perhaps the reason for this is the characteristics of Jamalzadeh's collection that do not have the necessary maturity, and yet the first It is the way of storytelling. The characterization of Naeema is more complex than Jamalzadeh in *Kan makan* series. Naeema's characterization is such that contradictions become apparent over time. Like what is said in the style of speech in the "Kanomakan" collection, Naeema is more realistic and realism has a higher

frequency, and in Jamalzadeh's collection, the element of imagination is more frequent.

4. Conclusion

The following two sets of results are obtained from analytical-comparative comparison: These two stories are among the first examples of new short stories in Iran and Lebanon, and the authors are both the father of short stories and the giver of a revival of Arabic and Persian prose. In the stories of Naeema and Jamalzadeh, there is no such complex knot that throwing or gradually opening it gives the story ups and downs and guides the reader step by step with the story. The most characteristic features of Naeema's short stories are the abundance of social themes and the expression of pains such as poverty and misery, class distance, and betrayal in the family center. In all his stories, he has tried to reflect the problems of the people, social, religious, religious and cultural issues and to deal with the lives of different sections of society.

Attention to simplification, expression of pure truths of the time, use of slang terms and interpretations, presence of contradictions and double confrontations in Jamalzadeh's collection, make the story comprehensible to the public and bring it to the traditional structure of fairy tales. Ancient resembles. Jamalzadeh's stories are more like memoirs (and in the stories: "Dusti-e khaleh kherseh, Bil-e dig bil-e chondar" to the travelogue). Jamalzadeh has paid attention to the element of politics in the story and it can be seen in the story of "Al rajol siasi".

By choosing the concise titles *Kan makan* and *Once upon a time*, Naeema and Jamalzadeh paid attention to the musical components and consciously used the European storytelling technique. The titles of Jamalzadeh collection, from the point of view of form, have more variety and dynamism than Naimeh collection, and it has different

types of titles such as phrase, combination, and phrase. In terms of content, the dominant element in the titles of Jamalzadeh's stories is the emphasis on language, story and its elements, while the dominant element in Naima's story is, in addition, the content, society, people and religion. Jamalzadeh is more important than 'structure' and 'form' for 'subject' and 'theme', but his innovations in narrative forms are also noteworthy.

The protagonists of Naima's stories in the *Kan makan* series are more than the affluent class, and most of the stories in this book are at a high level in terms of observing the principles of storytelling. Jamalzadeh admits that he was in one and he was not in one, that he has used the format of the story as a means to preserve the proverbs, rulings and culture of populism.

Keywords : Mikhail Naima, Kan Makan, Jamalzadeh, Once upon a time, Adaptive literature.

References [In Persian]

- Abdullahian, H. (2002). *Characterization in contemporary fiction*. Tehran: Anne Publications.
- Balai, Ch., & Cui, M. (1999). *Persian short story sources* (1st ed., A. Karimi Hakak, Trans.). Tehran: Moin Publications.
- Dastghib, A. (1977). *A critique of the works of Mohammad Ali Jamalzadeh*. Tehran: Chapar.
- Dehbashi, A. (2013). *There was one and there was not one* (2nd ed.). Tehran: Sokhan Publishing.
- Farshidvard, Khosrow (1994). *About literature and literary criticism* (2nd ed.). Tehran: Amirkabir Publications.
- Fotuhi, M. (2011). *Stylistics of theories, approaches and methods*. Tehran: Sokhan

- Gabor, G. (1960). Mikhail Naeema is one of the prominent Arab writers. *Quarterly Journal of Literary Studies, Chair of Persian Language and Literature, University of Lebanon*, 1, 257-280.
- Hajri, H. (2002). The manifestation of modernism in Persian medicine. *Quarterly Journal of Tabriz Faculty of Literature and Humanities*, 45 (185), 167 -143.
- Hayati Ashtiani, K., & Talebi, S. (2012). A comparative study of Balzac and Jamalzadeh's views on the effect of Eugene Grande and Dar al-Majanin. *Quarterly Journal of Comparative Literature*, 6 (24), 89-63.
- Homayoun Katozian, M. (2003). *Aesthetics and aesthetics*. Tehran: Shahab.
- Jamalzadeh, M. (2005). *There was one and there was not one*. Tehran: Sokhan.
- Kamshad, H. (2005). *Founders of new Persian prose*. Tehran: Publishing.
- Mahdavi Mehr, Zahra. (2018). *Translation of Kan and Makan*. Tehran: Dar Al-Hadayeh Publications.
- Marefat, Sh., & Abbasi, H. (2014). A comparative analytical comparison of the title of a non-Buddhist Jamalzadeh and Mahmoud Teymour. *Language of Expression*, 5 (15), 101-120.
- Mir Abedini, Hassan (2008). *One hundred years of storytelling* (2nd ed.). Tehran: Cheshmeh Publishing.
- Mirsadeghi, Jamal (1997). *Fiction*. Tehran: Sokhan.
- Mushtaq Mehr, R., & Karimi Qara Baba, S. (2008). Narrative of short stories by Mohammad Ali Jamalzadeh. *Journal of Persian Language and Literature*, 51 (207), 135-161.
- Parsi Nejad, K. (2002). *Critique, analysis and excerpts from the stories of Seyed Mohammad Ali Jamalzadeh* (1st ed.). Tehran: Rozgar Publishing.

- Rasooli, H., & Bakhtiari, P. (2012). A comparative study of short stories by Manflouti and Jamalzadeh. *Journal of Critique of Arabic Literature*, 6, 65-87.
- Roosbeh, M. (2008). *Contemporary Iranian literature* (3rd ed.). Tehran: Roozgar Publishing.
- Ruhbakhshian, A. (1999). The origin of the Persian novel. *Academy Quarterly Journal*, 13, 39-148.
- Shamsi, T. (2012). Jamalzadeh Vagido Mopasan, a comparative study of the two stories of Vilan and Vilan al-dawlah. *Scientific-Research Quarterly of Literary Criticism*, 5 (19), 176-157.
- Taheri, H., & Ghafourian, M. (2015). A comparative study of the elements of the story of the Hijab Manflouti and Jamalzadeh's Political man. *Mobin Language Quarterly Journal*, 6 (20), 151-138.
- Taslimi, A. (2014). *Propositions in contemporary Iranian literature (Story)*. Tehran: Akhtaran Publishing.
- Younesi, I. (1974). *The art of storytelling*. Tehran: Amirkabir Publications.

References [In Arabic]:

- Al-Fakhoury, H. (2001). *History of Arabic literature*. Va Dom. Tehran: Toos publication.
- El Khoury Touq, J. (1991). *Encyclopedia of Mikhael Naima*. (1st ed.). Beirut: Darnobles.
- Naima, M. (1983). *In the new sieve*. Va Sum. Beirut: Nofell Foundation.
- Naima, M. (1985). *Aldorub*. Beirut: Nofell Foundation.
- Naima, M. (1988). *Kan makan*. Beirut: Nofell Foundation.
- Naima, M. (1989). *Conversations with the press*. Va Dom. Beirut: Nofell Foundation

Shafei, (?). (1974). *Mikhael Naima, his approach to criticism and literature*. Cairo: The Arab House of thought.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

نشریه ادبیات تطبیقی

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

دانشگاه شهید باهنر کرمان

سال دوازدهم، شماره بیست و سوم، پاییز و زمستان ۱۳۹۹

تحلیل روانکاوانه اشعار آرمانی سیمین بهبهانی و غاده السمان بر مبنای نظریه کارن هورنای*

زهرا آریانزاد (نویسنده مسئول)^۲

فریدون طهماسبی^۲

شبنم حاتم پور^۳

فرزانه سرخی^۴

چکیده

زیگموند فروید برای نخستین بار نقد روانکاوانه را بنیان نهاد. پس از وی شماری از متفکران روانشناس و روانکاو همچون کارن هورنای، کارل گوستاو یونگ، آلفرد آدلر با دیدگاه‌های روان‌شناسانه خود به مطالعه ادبیات پرداختند، بر این اساس نقد روان‌شناختی پدید آمد. آنها کوشیدند متن ادبی را با نگاهی روان‌شناسانه بررسی و ضمیر ناخودآگاه و ناهوشیار شاعر یا نویسنده را بر طبق مفاهیم نظری روانشناسی کشف کنند. آرمان‌شهر دنیایی است که زائیده فکر اخلاق‌گرای شاعران، هنرمندان، نویسندگان و اندیشمندان و همچنین حاصل بروز احساسات و عواطف آنان نسبت به خود و جامعه خود است و از سوی دیگر نشانگر احساس تعهد و رسالت اجتماعی آنان می‌باشد. نخستین بار افلاطون اندیشه‌های آرمان‌گرایانه را که نقطه مقابل رئالیسم است، مطرح کرد. این اندیشه‌ها، دفاعی در برابر سختی‌های روزگار، رنج‌ها و مرارت‌هایی بود که بشر متحمل شده است. در این پژوهش اشعار آرمانی سیمین بهبهانی و غاده السمان با توجه به نظریه کارن هورنای مورد بررسی قرار گرفته است. بررسی‌ها نشان می‌دهد که هر دو شاعر اشعار آرمانی را دست مایه مطلوبی برای بیان انزواطلبی خویش که از شیوه‌های دفاعی در نظریه اضطراب اساسی کارن هورنای است، قرار داده‌اند.

واژه‌های کلیدی: تحلیل روانکاوانه، آرمان‌گرایی، کارن هورنای، سیمین بهبهانی و غاده السمان.

تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۳۹۹/۱۰/۲۰

* تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۹/۰۹/۱۹

DOI: 10.22103/jcl.2021.16891.3193

۱. دانشجوی دکترای زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه آزاد اسلامی، شوشتر، ایران، Zahra.aryanzad93@gmail.com

۲. استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه آزاد اسلامی، شوشتر، ایران، drftahmasebi@yahoo.com

۳. استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه آزاد اسلامی، شوشتر، ایران، shabnamhatampour@gmail.com

۴. استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه آزاد اسلامی، شوشتر، ایران، sorkhifarzane@gmail.com

۱. مقدمه

ناقدان ادبی از حدود یکصد سال پیش، بررسی‌های علمی خود را بر نقد روانکاوانه متمرکز کردند. نقد ادبی بر بنیاد نظریه‌های روان‌شناختی، شیوه جدیدی از مطالعه و سنجش ادبی است. در عرصه نقد هنر و ادبیات از منظر روانشناسی، گام‌های اولیه را افلاطون و ارسطو برداشتند و در دوره‌های بعد نیز هگل، نیچه، شوپنهاور و دیگر فلاسفه و متفکران در باب خاستگاه‌های روحی و روانی هنر و ابعاد انفسی آن دیدگاه‌های اثرگذاری مطرح کردند، اما تکوین و تکامل این شیوه از نقد مبانی و مباحث گسترده آن به ظهور فروید و آرای او بازمی‌گردد.

در نیمه دوم قرن نوزدهم و نیمه اول قرن بیستم شماری از متفکران روانشناس و روانکاو مانند زیگموند فروید، کارن هورنای، کارل گوستاو یونگ، آلفرد آدلر و دیگران با دیدگاه‌های روان‌شناسانه خود به مطالعه ادبیات روی آوردند. نقد روانکاوانه به نوعی بیان ارتباط بین اسلوب‌های بالینی و درمانی در روانشناسی است که با نظریه‌های منتقدان در باب چگونگی قرائت متن یا نگارش آن و همچنین نظریه‌های آن‌ها درباره علت نگارش و ارتباط و تأثیر متون بر خوانندگان متمرکز بوده و در واقع تفسیر این روابط است.

روانشناسی «می‌تواند مطالعه کند که تصویرها و نمادها در اثر ادبی معنای کامل خود را تا چه حد از یک منبع روان‌شناختی عمیق یعنی برخی جنبه‌های دائم ذهن بشری کسب می‌کند.» (دیچز، ۱۳۷۹: ۲۱۱). در این روش نقد، تأثیر ضمیر ناخودآگاه در آفرینش اثر ادبی و چگونگی بیان آن در ادبیات (کلمات و سخنان) و ذهنیات شخصیت‌ها و توصیف موقعیت‌های مؤثر در اثر (متن) مورد توجه قرار می‌گیرد و به عوامل دیگر از جمله ارزش‌های زیبایی‌شناختی و ساختاری اثر ادبی اهمیت چندانی داده نمی‌شود (ر.ک: انوشه، ۱۳۷۶: ۷۰). نقد روانکاوانه به تحلیل شخصیت‌هایی که زاینده ذهن مؤلف است، می‌پردازد. در این نگرش محوریت با افعال و گفته‌های شخصیت‌های روایت است و گاهی به دنبال تحلیل ابعاد شخصیت نویسنده یا شاعر در چهارچوب متن است؛ از این منظر هنر و ادبیات یکی از ابزارهای مهم اطلاعاتی برای روانکاو به شمار می‌آید.

۱-۱. شرح و بیان مسئله

با توجه به اینکه آرمان‌گرایی، تمام افکار، عقاید، ایده‌های اجتماعی، سیاسی و حتی طرز نگاه مذهبی یک شاعر را دربرمی‌گیرد و شاعران آرمان‌گرا به مسائلی چون برطرف ساختن فقر، فساد، بی‌عدالتی طبقاتی و زدودن جامعه از تبعیض و ایجاد شهر آرمانی توجه دارند و نیز با عنایت به اینکه سیمین بهبهانی و غاده‌السمان در مقاطع زیادی از حیات هنری خود این روحيات را تجربه کرده‌اند؛ این مسئله به نوعی با روانشناسی شخصیت آنان ارتباط تنگاتنگ دارد و نیز با عنایت به حوزه شمول و گستردگی نظریات هورنای در تبیین مؤلفه‌های آرمان‌گرایی و ارتباط آن با انزواطلبی در اشعار این دو شاعر، توجه به ابعاد گسترده آرمان‌گرایی از حیث روانشناسی شخصیت ضروری به نظر می‌رسد، نیز این امر خود به شناخت هر چه بیشتر آرمان‌های جهانی زنان و مسئله زن در جامعه امروزی کمک می‌کند. از سویی دیگر جای خالی پژوهشی که به صورت کامل و در فرایندی تطبیقی به بررسی مقایسه‌ای دنیای آرمانی این دو بانوی شاعر پرداخته باشد در تحقیقات دانشگاهی کاملاً احساس می‌شود و همین مسئله نگارنده را به ضرورت انجام این تحقیق سوق داده است. پرسش‌های پیش‌رو در این جستار را می‌توان ذیل این موارد مدنظر قرار داد: این شخصیت‌ها با نقش‌های یکسان چه راه‌های تدافعی را در برابر اضطراب اساسی از خود بروز می‌دهند؟ چرا چنین راه‌های تدافعی را انتخاب می‌کنند؟ چه تیپ شخصیتی را به خود اختصاص می‌دهند؟ کمبود چه نیازی بیش از همه در آنان وجود دارد؟

۱-۲. پیشینه پژوهش

در این پژوهش بر اساس دیدگاه‌های هورنای که یکی از نظریه‌پردازان رفتارهای انزواطلبانه است، مهم‌ترین مؤلفه‌های عزلت در شعر این دو شاعر جهت فاصله گرفتن از دنیای حقیقی با پناه بردن به عالم خیالی و دنیای آرمانی، مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

مقاله حاضر برای نخستین بار و بی‌هیچ پیشینه‌ای در خصوص «رویکرد روانکاوانه به دنیای آرمانی سیمین بهبهانی و غاده‌السمان از نظر روانشناسی کارن هورنای» به بررسی نظریه کارن هورنای در ساختار اشعار این دو شاعر می‌پردازد. رضایی دشت ارژنه (۱۳۸۸) در مقاله «نقد و بررسی داستانی از جیمز توبر بر اساس دیدگاه روان‌شناختی کارن هورنای»،

بهنام‌فر (۱۳۹۲) در مقاله «نقد روان‌شناختی دیگر سیاوشی نمانده بر مبنای نظریه کارن هورنای» و شاکری (۱۳۹۴) در مقاله «تحلیل روان‌شناختی شخصیت‌های سه داستان گدا، خاکسترنشین‌ها و آشغال‌دونی غلامحسین ساعدی بر مبنای نظریه کارن هورنای» از دیدگاه نقد روان‌شناختی هورنای برای تحلیل روان‌شناسانه آثار یاد شده استفاده نموده‌اند. ادیم و گلی‌زاده (۱۳۹۴) در مقاله «تحلیل شخصیت شمس و ارتباط وی با مولوی از دیدگاه روانشناسی با تکیه بر نظریه شخصیت کارن هورنای» و بهنام‌فر و طلایی (۱۳۹۳) در «تحلیل روان‌شناختی خودستایی‌های خاقانی بر مبنای دیدگاه کارن هورنای» به ساختار و مبنای نظری روانشناسی هورنای و تحلیل آن در خصوص شخصیت چند شاعر یاد شده پرداخته‌اند.

۲. بحث و بررسی

۲-۱. مروری مختصر بر زندگی و اندیشه سیمین بهبهانی و غاده السمان

سیمین خلیلی معروف به سیمین بهبهانی (۱۳۹۳-۱۳۰۶ ه.ش) نویسنده و غزل‌سرای معاصر ایرانی و از اعضای کانون نویسندگان ایران بود. او در طول زندگی‌اش بیش از ۶۰۰ غزل سرود که در ۲۰ کتاب منتشر شده‌است. سیمین به خاطر سرودن غزل فارسی در وزن‌های بی‌سابقه به نیمای غزل معروف شد. بهبهانی از جمله غزل‌سرایان نوگرایی است که مفاهیمی چون ترسیم جامعه آرمانی و ایده‌آل به دور از جنگ، زلزله، فقر، تن‌فروشی، آزادی بیان و حقوق برابر زنان را بسیار مورد توجه قرار داده‌است.

غاده‌السمان نیز شاعر و نویسنده سوری که بن‌مایه‌های اصلی اکثر اشعارش عشق، زن، تبعیض و ترسیم جامعه‌ای عاری از خشونت علیه زنان است؛ سال (۱۹۴۲م) در دمشق و در خانواده‌ای فرهیخته به دنیا آمد. غاده تحت نظارت و تشویق‌های پدرش روی به نویسندگی و شاعری آورد و تحصیلات دانشگاهی را تا مقطع دکتری ادامه داد. او توانست با اشعاری نغز جنگ و خشونت و جدال سنت و مدرنیته را با فریادی اعتراض‌آمیز علیه نابرابری حقوق زن و مرد و تعصبات کورکورانه به تصویر بکشد (ر.ک: رضاتاجی، ۱۳۹۱: ۱۸۲). جامعه سوریه و لبنان که غاده در آن پرورش یافت با جامعه سنتی ایران چندان متفاوت نبود. زن در هر دو، جایگاهی مشابه داشت و آن هم اینکه نگاه به او چندان نگاه خوشایندی نبود.

غاده به صورت بسیار فعالانه‌ای آرمان خویش را رهانیدن زن از تبعیض، ستم و استثمار قرار داد: «من دوست ندارم با حقایق دردناک مجامله کنم بلکه بیشتر تمایل دارم زخم را عریان کنم، لایه لایه یکی را بعد از دیگری.» (همان: ۱۳۹۱).

۲-۲. نظریه روان‌شناختی کارن هورنای

هورنای یکی از روانشناسانی بود که به مخالفت با دیدگاه فروید پرداخت و موضعی متفاوت از روانشناسی او پیش گرفت؛ او با نظر فروید در مورد نحوه شکل‌گیری شخصیت اختلاف نظر دارد. هورنای معتقد است که رشد شخصیت بیشتر به عوامل اجتماعی وابسته است تا به عوامل زیستی و ژنتیکی؛ همچنین ریشه و هسته تعارض را افراد محیط کودک در او به وجود می‌آورند؛ بدین معنی که با تحقیق و تخفیف، ترساندن، ظلم، اجحاف، سخت‌گیری، توجه نکردن به منفعت‌طلبی‌های طبیعی کودک و تمایلات خاص او، اعتماد به نفس او را متزلزل می‌کنند (ر.ک: هورنای، ۱۳۸۲: ۱۷۱).

تأثیر عوامل محیطی همچون نگرش سلطه‌گرانه، فقدان حمایت، فقدان محبت و رفتارهای متغیر نسبت به کودک سبب واکنش‌های متعدد و مختلف در وی می‌شود. به نظر هورنای، شخصیت یک فرد می‌تواند در سراسر عمر تغییر کند و هیچ‌چیز در رشد کودک کلیت ندارد. او با توجه به تأثیر شیوه رفتار والدین و پرستاران با کودک در حال رشد، ابراز می‌کند که هرگونه گرایش در کودک نتیجه رفتارهای اطرافیان و عوامل محیطی و اجتماعی است. کودک در مانده در دنیای تهدیدکننده در جست‌وجوی «امنیت خاطر» است و تنها نیروی محرک رفتار انسان، نیاز او به سلامت، امنیت، دنیای ایده‌آل و رهایی از ترس است (ر.ک: شولتز، ۱۳۷۸: ۱۷۱-۱۷۰).

هنگامی که این ترس و اضطراب تولید شده توسط اجتماع یا محیط ظاهر می‌شود، به طبع افراد روش‌های گوناگونی را برای کنار آمدن با احساس اضطراب خود به کار می‌گیرند که برخی از این شیوه‌ها ممکن است به صورت ویژگی‌های قوی در شخصیت فرد ظهور پیدا کنند و به نیاز افراد مبدل شوند (ر.ک: ورنون و کالوین، ۱۳۷۹: ۸۳). از منظر کارن هورنای تعارض‌ها و کشمکش‌های درونی هر یک از ما، ناشی از این نیاز است که در

همه افراد اعم از بهنجار یا نابهنجار وجود دارد؛ با این تفاوت که شدت این امر در افراد مختلف متفاوت است.

اشخاص بهنجار می‌توانند بعضی از این نیازها را باهم تلفیق کنند یا مکمل هم قرار دهند و از این راه کشمکش درونی خود را از میان ببرند یا لااقل از شدت آن بکاهند.

در صورتی که افراد نابهنجار این توانایی را ندارند. (سیاسی، ۱۳۸۵: ۱۲۸)

از نظر هورنای نتیجه این اضطراب اساسی شامل نیازهای ذیل می‌شود:

الف) نیاز به محبت و مورد تأیید واقع شدن یا (aFFecition and approval).

ب) نیاز به شریکی که فرد را در رسیدن به آرامش یاری رساند (a doinate partner in life).

پ) نیاز به کمال‌گرایی یا (perfectren).

ت) نیاز به موفقیت (personal achievement).

به همین دلیل هورنای نیازهای «روان‌آزردگی» را در سه طبقه یا سه گونه اساسی تقسیم‌بندی می‌نماید: شخصیت تسلیم‌گر (مهرطلب)، شخصیت جداسده (انزواطلب) و شخصیت پرخاشگر و سلطه‌طلب (ر.ک: برزگر، ۱۳۸۸: ۱۳۵-۱۳۴).

۲-۱. پناه بردن به دنیای آرمانی

فرد برای درمان بودن از شر اذیت و آزار و خشونت دنیای پیرامون منحصرأ به یکی از این سه گونه یاد شده پناه نمی‌برد، بلکه از هر سه آنها توأمان استفاده می‌کند. در هر سه حالت تدافعی یاد شده، همه انرژی فرد صرف خنثی کردن آزار دیگران و محیط اطراف می‌شود و روزبه‌روز از «خود واقعی» (Real self) بیشتر فاصله می‌گیرد؛ نتیجه این اعمال، اضطراب اساسی است و فرد احساس فراگیری پیدا می‌کند و گاه به دنبال حل این مشکل در قالب جامعه آرمانی و دنیای ایده‌آل می‌گردد. (ر.ک: شولتز، ۱۳۷۸: ۱۷۶) توصیف دنیای آرمانی و تخیلی بزرگ‌ترین شاخصه چنین فردی است چرا که او در تخیل خود دنیایی می‌سازد که همه احتیاج‌های وی را برآورده می‌کند.

۲-۲-۲. خودانگاره آرمانی و کمال طلبی

دهه هاست که کمال گرایی در نظریه های روان شناختی مورد توصیف و ارجاع قرار گرفته است و به طور روزافزونی توجه محققان را به خود معطوف کرده است. اولین بار هورنای از کمال گرایی و خودانگاره آرمانی به عنوان یک ویژگی شخصیتی نام برد و آن را به صورت داشتن انتظار بیش از حد مورد نیاز از خود و یا دیگران و جوامع در موقعیتی خاص تعریف کرد (ر.ک: ابوالقاسمی، ۱۳۹۰: ۶۸).

هورنای معتقد است که انسان وقتی قسمت های اساسی روح خود، یعنی «خود واقعی» را سرکوب و محو نماید و از رشد باز دارد، به مقدار زیادی با خودش بیگانه و نا آشنا می ماند. چنین شخصی رفته رفته، در وجود خود ایده آلی می سازد که سعی دارد همیشه به آن برسد. تصور ایده آلی که شخص از خود دارد، نه تنها تصور باطل و بی جایی است، بلکه این تصور روزبه روز بزرگ تر شده و باعث از بین رفتن تمام انرژی شخص و ممانعت از به کار افتادن آن به طریق مثبت می گردد. (ر.ک: هورنای، ۱۳۸۹: ۵۵) از این رو گاه فرد خودانگار، دنیای واقعی اطراف و یا وجود خویش را بسیار نامطلوب می داند و معتقد است که باید خودانگاره آرمانی حمل نمود که در آن از خود و دنیای اطراف چهره ای بسیار مثبت و آرمانی ارائه کند. بتدریج فرد نسبت به آنچه که می خواهد یا نمی خواهد دچار سردرگمی می شود و بدون اینکه خودش متوجه شود در عالم خیال زندگی می کند؛ در نتیجه سبب احساس انفصال و جدایی فرد و عدم پیوند عینی و ذهنی بین فرد و محیط پیرامون می شود و سه پیامد را به دنبال دارد:

الف) بیگانگی از خود (self- alienation).

ب) بیگانگی از دیگران (other- alienation).

ج) بیگانگی از جامعه و نهادهای وابسته (social- alienation).

از دید هورنای این شکل بیگانگی از جامعه و پناه بردن به جامعه ای ذهنی و خیالی، با احساس ناتوانی، پوچی، بی معنایی، انکار یا رد، افسردگی و نظایر آن همراه است.

(ر.ک: گرت، ۱۳۸۰: ۱۵۸)

خودانگاره آرمانی در شاعران نیز سبب ایجاد این دیدگاه متعارض می‌شود که بین جامعه پیرامون و کمال مطلق، فرهنگ‌ها فاصله بینند؛ تا جایی که سیمین بهبهانی و غاده‌السمان هر دو به مانند منتقدان اجتماعی، بسیاری از مسائل روزگار خویش را نقد می‌کنند. سیمین و غاده از جمله شاعرانی هستند که در میان مردم زندگی کرده‌اند و با دردها و دغدغه‌های آنان آشنا هستند. دنیای این دو شاعر، دنیای اعتراض است. «این اعتراض سبب می‌شود که شاعر خود را از دیگران دور نگاه دارد و کمتر با آن‌ها در تماس باشد تا کمتر آزار ببیند و بدین ترتیب شخصیت عصبی - عزلت طلب در وجود فرد بروز می‌یابد.» (شولتز، ۱۳۷۸: ۹۴).

از دوره‌ای که سیمین و غاده به شاعری روی آوردند، تا جامعه کنونی عصر ما، زن همچنان در محدودیت است به همین دلیل انتقاد از شرایط و تبعیض‌های اجتماعی، سنت‌ها و آنچه در قالب قرارداد و کلیشه مرسوم است، سیمین و غاده را بر آن می‌دارد تا از این دایره گفتمانی بیزاری جویند و در تنهایی‌های شاعرانه از نابرابری‌ها، خیانت‌ها و ناتوانی‌های تحمیلی سخن بگویند.

سیمین بهبهانی شاعری است که از مشکلات و دردها و غم‌های جامعه خویش غافل نمانده است. سیمین در مقدمه مجموعه شعری خود به نام *جای پا* (۱۳۲۵-۱۳۳۵) آنگاه که از درد و دل‌های شاعران سخن می‌گوید معتقد است دل شاعر صحنه‌ای است که باید زندگی و جامعه اطراف خویش را در آن معرفی کند و عقیده دارد که این رنج‌ها باید چنان جان شاعر را منقلب کند که بتواند با بیان لطیف شعری، صحنه را با تمام تأثیرات و دقایقش به وضوح برای خواننده ترسیم کند و توصیفی از جامعه ایده آل ذهنی خویش ارائه می‌دهد که در آن همه چیز با دنیای واقعی فرق دارد؛ ارزش‌ها برجسته و زشتی‌ها کم است (ر.ک: بهبهانی، ۱۳۷۰: ۱۹-۱۴). سیمین از فقر، فساد، بی‌عدالتی طبقاتی، تبعیض علیه زنان، خسته است. بی‌عدالتی‌های اجتماعی و حق‌کشی‌ها، فساد زنان، رفتارهای نادرست انسان‌ها، زندگی بی‌نویان و محرومان و سختی‌ها و مصائب آن توجه سیمین را بارها به خود جلب کرده است. سیمین کلیشه‌های مرسوم را مردود می‌داند و از آن دوری می‌جوید؛ در شعر

«درد نیاز» شاعر از رنج و مصیبت دختر سیه چرده ملیحی می گوید که صبح تا شب به هر سوی می دود و در برابر هر رهگذری کرنش می کند:

ای دختر فقیر سیه چرده ملیح / نام تو - ای شکفته گل کوچه گرد - چیست / در گردن برهنه چون
آبنوس تو / این مهره های آبی و گلگون و زرد چیست / در دیده درشت تو - ای دل فریب شوخ /
پنهان نشان گمشده رنج و درد چیست / دردا در این خرابه دلگیر جان گداز / هرگز تو را به منزل
مقصود راه نیست / هرگز تو را به مدرسه ای یا به مکتبی / یا دامن محبت پاکی، پناه نیست / بیدادگر
نشسته بسی در کمین تو / اما هزار حیف! کسی دادخواه نیست / نه رادمردی و نه کریم توانگری ...
(بهبهانی، ۱۳۸۵: ۲۶۶-۲۶۴)

واکنش سیمین به محیط اطراف و شرایط نامطلوب آن به صورت کمال طلبی جلوه گر می شود. تعارض بین جهان ذهنی شاعر و شیوه های ناسازگار آن با یک آرمان مطلوب، خیال پردازی های شاعرانه سیمین را در پی دارد:

وقتی که سیم حکم کند، زر خدا شود / وقتی دروغ داور هر ماجرا شود / وقتی هوا، هوای
تنفس، هوای زیست / سرپوش مرگ، بر سر صدها صدا شود / وقتی در انتظار یکی پاره استخوان /
هنگامه ای ز جنبش دم ها به پا شود / وقتی به بوی سفره همسایه، مغز و عقل / بی اختیار معده شود
بی اشتها شود / بگذار در بزرگی این مجلاب یأس / دنیای من به کوچکی انزوا شود. (همان: ۴۳۸)

خودنگاره آرمانی بر پایه دست یافتن به کمال مطلق است. سیمین در پی خلق دنیای فرای واقعیت و جهانی امن است. شکاف بین دنیای واقعی و دنیای آرمانی، بیگانگی فزاینده ای بین شاعر و محیط اطراف ایجاد می کند. انتقاد سیمین از جامعه و اوضاع را می توان در این ابیات مشاهده کرد؛ آنجا که در توصیف ازدحام جمعیت فقیر برای دریافت «جنس کوپنی» و هجوم آنان را برای دریافت قدری «جیره یک نفر» چنین توصیف می نماید:

«یخ بسته هر دو پایم / چرا؟ / درجا بزن که یخ نزنند ... یک، دو ... که مردی از سر صف فریاد
زد شماره بیست / من درد می کند شکمم / باکیت نیست، حوصله کن، یک لحظه بعد نوبت ماست،
چیزی نمانده تا به دو بیست / ای وای، آخ آخ کمک / در حیرت و هجوم زنان / یک زن به درد
خویش گریست / این سهم تو بگیر و برو / وضع بدی ست / چشم ... ولی / دیدی که من دو تا شدم
این جیره باز یک نفری است.» (همان: ۳۰)

از دغدغه‌های غاده نیز پرداختن به مفاهیم اصیل انسانی از جمله خدا، نیستی، تنهایی، رنج، امید، طبیعت و آزادی است.

غاده‌السمان واقعیت‌ها و مشکلات را شجاعانه، آشکارا و بدون ریاکاری مطرح می‌کند و با آزادگی، شفافیت و شجاعت می‌نویسد و با تمام احساسش، عقل را بر متن حاکم می‌کند. آثار او در هر زمینه، عصبانی آشکار است زیرا وی با تیغ و خون می‌نویسد نه با قلم و دوات. (کابوا، ۱۹۹۲: ۱۲)

ابتدال بشر از جمله مضامینی است که این دو شاعر را به جست‌وجوی معنای زندگی در ناکجاآباد می‌کشاند؛ از این روست که غاده تمرد سیاسی و اجتماعی خود را هرچند که آن را در دنیای واقعی نمی‌توان به دست آورد، چنین به توصیف می‌کشاند:

«هنگامی که به طور اتفاقی بر روی این ستاره افتادم / دریافتم که حقوق من، از خوردن و آشامیدن و زادن و مرگ تجاوز نمی‌کند / پس تصمیم گرفتم که حق پرواز را نیز به آن اضافه کنم.» (غاده‌السمان، ۱۳۹۳: ۳۴)

غاده در شعر «نامه فریادخواهی» جلوه‌ای دیگر از اعتراض به دنیای عرب و شرایط حاکم بر جامعه خویش را چنین توصیف می‌کند:

«من در جست‌وجوی زنی هستم / چونان من تنها و دردناک / تا دست در دستش نهم / ما هر دو تنها زاده نمی‌شویم / بر خارزارها / و کودکان قبیله را به دنیا می‌آوریم و کودکانی که تحقیر ما را به آسمان خواهند آموخت.» (همان: ۶۵)

غاده نیز انتقادات صریح و بی‌پروای اجتماعی - سیاسی خود را آشکارا در میان اشعار خود این گونه بیان می‌کند:

«من عصیان می‌کنم بر میکروفون‌ها و شلاق مری / و عصیان می‌کنم بر دندان‌های مصنوعی در دهان‌هایی که گذشته را همانند پستان می‌جوئند / من عصیان می‌کنم بر میله‌های زندان، چه از جنس طلا باشند یا از جنس پلاستیک، پیچیده در گل‌ها یا پوشیده از اژه‌ها و یخ‌های متصل به برق / عصیان می‌کنم بر محبت تصنعی سنگین‌تر از شعر و تعارف‌های تکریمی لزج / عصیان می‌کنم بر دستکش‌های سفید در دست دادن‌های چاقویی تفریحات شبانه / از مراسم بزرگداشت شام و خودکشی‌های آیینی تو خسته شده‌ام.» (همان: ۳۴)

۲-۳. عشق و نشانه‌های مهرطلبی در دنیای آرمانی

عشق و محبت از بن‌مایه‌های پربسامد ادبیات جهان است و مضامین کمابیش مشترکی را شامل می‌شود. از جمله وصل و هجران، اندوه و شوق، مضمون و مناسباتش با عاشق. از منظر روانشناسی کارن هورنای یکی از راه‌کارهایی که فرد برای حل مشکلات خویش در پیش می‌گیرد، بروز دادن شخصیت «مهرطلب» (morning toward people) است.

شخصیت مهرطلب، شخصیتی رام، وابسته و پیرو دیگران است و احتیاج شدیدی به جلب محبت و تصویب دیگران دارد و می‌خواهد از هر لحاظ، دوست‌داشتنی، خواستنی و مقبول باشد. مجموع این ویژگی‌ها خودبه‌خود شخصیتی به وجود می‌آورد که همواره در جست‌وجوی عشق و جلب توجه عاشق است. (ر.ک: هورنای، ۱۳۸۲: ۱۴۸) هورنای بر این باور است که سرکوب انسان، خالی‌بودن جامعه و محیط اطراف از عشق، بر مقدار عکس‌العمل‌های او می‌افزاید. هرچه فرد محیط اطراف خویش را عاری از محبت و عشق ببیند از نظر هورنای این اجحاف، ظلم و فشار سبب پناه‌بردن او به درون و انزوای وی و ایده‌آل‌گرایی وی می‌شود؛ تاجایی که به‌دنبال یافتن دنیای مطلوب خویش می‌گردد و از همین جاست که عشق یکی از آرمان‌های مطرح شده در شعر سیمین و غاده‌السمان است. سیمین شخصیتی مهرطلب دارد و به‌دنبال دنیایی است که در آن عشق در تمامی ذراتش جاری باشد. او دنیایی را می‌جوید که در آن بتوان از خود رها شد تا بتوان در مسیر عشق گام نهاد. آرمان سیمین نیز نفی عشق‌های دروغین و رسیدن به حقیقت عشق است؛ عشقی که شاید بتوان آن را در آرمان‌شهر رؤیایی شاعر پیدا نمود:

دوست می‌دارم و بیهوده پنهان می‌کنم خلق می‌داند و من انکار ایشان می‌کنم
عشق بی‌هنگام من تا از گریبان سرکشید از غم رسوا شدن سر در گریبان می‌کنم

(بهبهانی، ۱۳۸۵: ۵۴۶)

سیمین از این دنیای آشفته در پس ذهنیت خویش شروع به ساختن آرمانی از عشق

می‌کند که نه تنها در این عشق آرمانی خللی وارد نمی‌شود بلکه نجات‌بخش او نیز هست:

میان هر رگم از عشق جوی می‌جاری است چنین که مست تو هستم چه جای هشیاری است
چو برق جستن و خندان به مرگ پیوستن جنون عشق چه زیباست گرچه بیماری است

ز شور عشق چه زیاست گرچه بیماری است به حالتی است که فارغ ز خواب و بیداری است
(همان: ۴۱۹)

عشق آرمانی که در ذهن سیمین است تصویرهایی خیالی است که بیشتر ساخته فکر
اوست و در واقعیت‌های جاری زندگی ریشه ندارد چرا که در دنیای حقیقی هوس جای
عشق را می‌گیرد و لقمه‌ای نان خیالی، اندیشه زن را به خود مشغول می‌سازد:
در جان مردها هوس و شور می‌دمد زیبایی نهفته به زنگار گرد تو
وان سکه‌ای که گاه به دست تو می‌نهند پاداش حسن توست نه درمان درد تو

(همان: ۲۶۵)

تصویری که سیمین از عشق ارائه می‌دهد، در اینجا حقیقتی است که در جامعه و دنیای
اطراف مشاهده می‌کند از این رو برای غلبه بر ترسی فراگیر از خالی شدن جهان از عشق،
واقعیت را به حیطه تخیل می‌کشاند و آرمان‌گرایانه از عشقی دم می‌زند که طالب آن است
اینجاست که خطاب به عشق می‌گوید:

همیشه در خیال من، ز شعله گرم‌تر تویی
چه گرم دوست دارمت، اجاق سرد اگر تویی
نه آتشی که بی‌هنر، به تاب شعله بیندت
زبانۀ هنر بللی، زبان شعله‌ور تویی
چونارون به سایه‌ها، امید رهگذر تویی

(همان: ۶۸۱)

غاده‌السمان نیز که شخصیتی «مهرطلب» دارد، عشق را به شدت در اشعارش ستایش
می‌کند «عشق یکی از راه‌های مبارزه او در برابر مرگ است؛ عشقی که از زمان کودکی با
آن مأنوس بوده است.» (کابوا، ۱۹۹۲: ۱۵). غاده در شعری به نام (زنی عاشق در ژرفای سبو)
در شهر خالی از عشق پاریس به دنبال عشق حقیقی می‌گردد:

«در میان ازدحام و شادی‌های غریبه‌ها قدم می‌زنم / در حالی که هیچ‌کس را نمی‌شناسم / همچون
پالتویی که آن را در گنجۀ رستورانی شلوغ جا داده‌اند / در حالی که همسایه‌هایش را نمی‌شناسد /
هان! اینک من تنها و مهجور / مانند دانه بسته‌ای فراموش شده در ژرفای پستویی بزرگ و برجامانده

به نام پاریس / ای مسافر دور از وطنی که فراموش نشده‌ای / سرزمین پاریس / از عشق تو تهی است /
 تو را می‌بینم که آرام میان مردمک چشم و پلک‌هایم می‌خرامی. (غاده‌السمان، ۱۳۷۹: ۱۳۱)
 این ابیات نشان می‌دهد که می‌توان در ذهن و جهان ایده‌آل و آرمان‌گرای شاعر به
 عشق صادقانه دست یافت و این مضمون دست یافتنی را چنان که شاعر اشاره می‌کند جز
 در میان «مردمک چشم و پلک‌ها» که تصور و تخیل شاعرانه غاده را می‌رساند،
 قابل دسترسی نیست.

غاده، بر عشقی که حاصل دوات و جوهر و به شکل نامعقول و سنتی است می‌تازد و در
 طلب دنیایی است که به صورت سنت‌شکنانه به مسئله عشق و ازدواج بنگرد.
 «گویی من پیوند زناشویی‌ام را / بر دوات بسته‌ام و شهودم، ورق‌هایم بودند... / با تو تا پایان
 جهان شنا می‌کنم / کشف می‌کنم که ما همواره درون دواتیم / بنشین و از قلم نامرئی بر حذر باش /
 که صورت جلسه را در درون سرم رقم می‌زنند.» (همان: ۷۴)
 آرمان غاده تغییر سنت‌های تغییرناپذیر جامعه خویش در مورد عشق و ازدواج است و
 آرمان وی دستیابی به جهانی است که در آن زندگی و ازدواج زن با رعایت حقوق انسانی
 رقم بخورد.

«شاید من بیش از آنکه سزاوار است / زنی هستم که می‌خواهد / به راستی زندگی را دریابد / و
 در میان رازهای این دشت تاریک / در پی جایگاه‌ها بگردد چه کسی با عصیان نیشان بر سرم
 می‌کوبد / تا برق حقیقت را در چشمانم بدرخشاند.» (همان: ۱۸)
 مهرطلبی و تمایل به عشقی حقیقی با ایده‌آل‌گرایی در شعر غاده پیوندی تنگاتنگ
 برقرار می‌کند. او به دنبال عشق اصیل انسانی است و می‌خواهد عشق در جهانی آرمانی پلی
 میان انسان و کمال او باشد و موانع درونی را که مانع تفاهم و گفت‌وگو میان انسان‌ها
 می‌شود بردارد، بر اساس چنین باوری است که می‌سراید:

«دوست می‌دارم / اما متنفرم از اینکه مرا در بند کنی / همان‌گونه که رودخانه متنفر است / از
 اینکه مسیرش او را در بند کند / در یک نقطه... دوست دارم / اما تو نمی‌توانی مرا در بند کنی /
 همان‌گونه که آبشار موفق نمی‌شود، رودخانه را در بند کند / و دریاچه و ابر شکست می‌خورند / و
 سد شکست می‌خورد.» (همان: ۱۰)

اسارت به واسطه ازدواج از موتیف‌های پربسامدی است که شاعر را وا می‌دارد تا علیه جامعه خویش اعتراض نماید.

۲-۴. آرمان‌گرایی و عزلت‌طلبی

هورنای معتقد است انزوایی و عزلت‌گرایی در حقیقت یکی از ساختارهای اساسی تضاد در درون آدمی است و به نوعی وسیله دفاعی محسوب می‌شود تا فرد به دلیل نیافتن ساختار روانی مناسب خویش در جهان پیرامون به کمک این انزوایی به درون‌گرایی پناه ببرد و از واقعیت‌ها به جهان ذهنی و گوشه‌گیری و ایده‌آل‌گرایی فکری روی آورد (ر.ک: هورنای، ۱۳۸۹: ۴۸-۴۹).

درواقع اولین مرحله بیگانگی اجتماعی فرد آن است که وی خود را در برابر ساختارهای جامعه به صورت منفعل می‌بیند و توانایی رفتار در درون این ساختار اجتماعی را ندارد و قادر به تغییر آن نیست. فرد در این مرحله از جامعه و از نظام مسلط آن مأیوس می‌شود (ر.ک: اسکارپیت، ۱۳۸۶: ۵۹). در این حالت یکی از راه کارهایی که فرد بدان پناه می‌برد آرمان‌شهر است.

سیمین شاعری بیگانه از خویش و جهان است که آگاهانه و ناآگاهانه می‌کوشد از جهان فاصله بگیرد؛ او در شعرهایش احساس نیاز به خلوت و پناه بردن به دنیای مطلوب ذهنی را بارها مورد توجه قرار داده است؛ تا جایی که انزوا و تنهایی را می‌توان بارزترین خصوصیات عاشقانه‌ها و سروده‌های سیمین دانست.

سیمین به واسطه شرایط اجتماعی و خانوادگی و مادر فرهیخته‌اش، با فعالیت‌های اجتماعی و حقوق زنان در جامعه، آشنایی داشت و با توجه به اینکه رشته تحصیلی‌اش در دانشگاه حقوق قضایی بود، به فعالیت‌های اجتماعی و دفاع از حقوق زنان، رویکردی معتدل و خالی از تعصب داشت و به افراط و تفریط دچار نشد اما نمی‌توانست به ضدیت با جامعه پیرامون خویش نپردازد. سیمین آرام‌آرام و از سر حوصله به جدال با سنت‌های جامعه پرداخت. (زرقانی، ۱۳۸۴: ۳۸۲)

برای سیمین دیدن رنج‌ها و دردهای فردی و اجتماعی، از بین رفتن عدالت و غیره، سبب از خود بیگانگی‌های فردی در شاعر می‌شود. درون‌مایه اشعار سیمین نیز سخن از نابودی پاکی و انسانیت است؛ سیمین هم‌نوا با کارگران، دهقانان، زنان کارگر، دختران قالیباف،

کودکان آواره، مطرودانی چون معتادان، دزدان، لوطیان و ... در روزگار مدرنیته ایرانی از این فضای غم‌آلود به جامعه‌ای آرمانی پناه می‌جوید. روزگاری که کشور در آتش جنگ و درگیری می‌سوزد، اوضاع غم‌انگیز جامعه خویش را چنین به تصویر می‌کشد.

«خانه ابری بود روزی / خانه خونین است اینک / می‌کشد در خون، پلنگ پیر، آهوی جوان را / وحشت قانون جنگل، تهمت دین است اینک / نوعروسان بلوراندام بازو مرمری را / حجله گور است و خاک تیره بالین است.» (بهبهانی، ۱۳۸۵: ۲۱۲)

سیمین خود را در برابر ساختارهای اجتماعی جامعه به صورت منفعل می‌بیند و از این رو توانایی تغییر در شرایط پیش آمده را ندارد و از جامعه و محیط اطراف مأیوس است. این عزلت، شاعر را هر چه بیشتر در پيله انزوا فرومی‌برد:

«آه / آرامش / چیست رنگت، چیست؟ / حسرت چشم است، امتحانش نیز / زرد یا نیلی / سبز یا آبی / خسته از سرخم / از گمانش نیز.» (همان: ۲۸۴)

در شعر معاصر عرب، غاده‌السمان نیز همانند سیمین از جمله افرادی است که زبان او بیانگر اندیشه‌های وی در مخالفت با جامعه مردسالار، اعتراض به وضعیت نامطلوب زنان و اصالت دادن به تجربه‌های زنانه در تقابل با گفتمان مسلط مردانه است و گسترش و رواج آثار غاده‌السمان در میان مردم ناشی از نازک طبعی، قدرت بیان، صداقت گفتار و جسارت او در طرح حقایق است.

در شعر غاده، خواننده افزون بر کلمات زیبا و گویا و تصاویر طرب‌انگیز، اندیشه ژرفی را می‌یابد که ریشه در میراث فلسفی دارد و از سوی دیگر با رویکرد روانکاوانه‌ای نسبت به رنج‌ها و آرزوهای بشریت مواجه است که به دستاوردهای روان‌شناسانه نزدیک‌تر است. (ر.ک: غاده‌السمان، ۱۳۷۷: ۷) درونمایه اشعار غاده‌السمان حدیث زوال و تباهی ارزش‌های انسانی است به همین سبب در شعر او روحی از ناامیدی، بی‌اعتمادی، ناباوری و بی‌اعتقادی به دنیای اطراف موج می‌زند.

ای یار روزگار غریبی است

مرا در صدف عشقت پنهان کن

و در به رویم استوار بیند

(غاده‌السمان، ۱۳۷۷)

در جامعه عرب زن مورد بی‌مهری‌های فراوان واقع شده است. جامعه سوریه و لبنان که غاده‌السمان در آن پرورش یافته و زیسته است، نگاه به زن چندان نگاه خوشایندی نبود، خاصه که آن زن، روشنفکر و فرهیخته نیز باشد. غاده که سنت‌شکن شعر عرب است، از دنیای اطراف بیزاری می‌جوید و عزلت خویش را از جهان با وجود حضور فعال و پویای خویش در عرصه نویسندگی با ترسیم و توصیفی از شهر آرمانی نشان می‌دهد.

جهان پیشینم را انکار می‌کنم

جهان تازه‌ام را دوست نمی‌دارم

پس گریزگاه کجاست؟

(غاده‌السمان، ۱۳۸۳: دو چشم فرنگی)

غاده با به‌کارگیری نماد «ستاره» در شعر «زنی عاشق با ستاره‌ای در جیبش» به دوران کودکی و معصومیت از دست‌رفته خود پناه می‌جوید. آرمان‌گرایی شاعر برای دستیابی به دنیایی آکنده از صلح‌طلبی او را به سمت دوری از دنیای کنونی و پررنگ شدن شخصیت «عزلت‌طلب» سوق می‌دهد:

«آن ستاره که پنهانی احساسش می‌کنم/ در حالی که بر قطار سرداب‌ها سوارم/ و پیرامونم چهره است و چهره همه فتوکی مکرر نومی‌دی/ و از پله‌های مترو بالا می‌روم/ و از میان شهرها و بی‌خانمان‌ها می‌گذرم/ و دود سیگارم را/ در چهره برف سرفه می‌کنم/ و سیلی‌های بادهای غربت را/ بر گونه‌ام می‌بینم و... به دوستم می‌اندیشم/ با دست‌های سنگ شده بر گذرنامه‌ها و اوراق اقامت و پروانه کار.../ و در میان خش‌خش پالتو پوستی یخ‌زده‌اش می‌شنوم صدای خردشدن و سقوط آلپ و پیرنه را/ درحالی‌که درباره مالیات‌ها، اعتصاب‌ها و ایدز و سگان مرغه سخن می‌گویند/ و من چونان صراحی رنگارنگ فنیقی درهم می‌شکنم/ آنگاه ستاره را در جیبم احساس می‌کنم و بیدار می‌شوم.../ چه کنم تا بعد از مرگ مکررم ادامه دهم/ از آن ستاره بی‌پرس ز که همواره در درخشش است/ چونان چشمک دخترکی آسوده/ در آغوش دهکده فراموش نشده‌اش.» (غاده‌السمان، ۱۳۹۷: ۳۶)

شروع دوران مدرنیته و جامعه سرمایه‌داری همچنان که به جلو پیش می‌رود، چالش‌های اساسی را برای افراد جامعه به وجود می‌آورد. چالش‌هایی که ممکن است فرد را از جامعه دور کند و در نهایت نوعی انزوا و تنهایی را به همراه ترسیم دنیای آرمانی برای او رقم بزند. از جمله چالش‌های اساسی مدرنیته، یأس اجتماعی یا مرحله سرخوردگی از جامعه و پناه بردن به عالم خیالی و آرمان‌شهر ذهنی است.

۳. نتیجه‌گیری

هورنای شخصیت را وابسته به عوامل اجتماعی می‌داند که تأثیر عوامل مادرزادی در آن بسیار اندک است. وی معتقد است که اگر در دوران کودکی، اموری همچون تفاهم، احساس ایمنی، محبت، گرمی و صمیمیت وجود داشته باشد، مانع از پیدایش روان‌رنجوری می‌شود. عامل اصلی که موجب شکل‌گیری روان‌رنجوری می‌شود اضطراب اساسی است. براساس آنچه که از زندگی سیمین‌بهبهانی و اغاده‌السمان می‌دانیم، به روشنی می‌توان دریافت که شخصیت روان‌رنجوری که در اشعارشان نهان است، حاصل تجربه‌های تلخ دوران کودکی و تأثیر عوامل محیطی همچون نگرش سلطه‌گرایانه، عدم حمایت، فقدان محبت و غیره می‌باشد.

حاصل تحقیق نشان می‌دهد که هر دو شاعر آرمان‌گرا در عرصه مضمون، با تکیه بر شخصیت «عزلت‌طلب» و شخصیت «مهرطلب» هورنای، از کلیشه‌های اجتماعی روزگار و پارامترهای عاشقانه‌ای که زن را به انحصار و انقیاد می‌کشاند، بیزاری جسته‌اند و از آنجا که دنیای پیرامون را برای اصالت‌دادن به تجارب و احساسات زنانه، دنیایی فاقد صلاحیت می‌دانند، مهم‌ترین راه تدافعی آنان در مقابله با اضطراب اساسی، دوری‌گزینی و کوچ به دنیای آرمانی است. آن‌ها به نوعی در جست‌وجوی آرمان‌شهر رؤیایی خویش به دنیای درون و عوالم کودکی یا ذهنی خویش پناه می‌برند. با توجه به اینکه هر دو شاعر زن هستند و محدودیت‌های حاکم بر زنان و تبعیض‌ها و جامعه نابرابر را لمس کرده‌اند، دنیای آرمانی مشترک، آن‌ها را به هم نزدیک کرده است. با نگاهی به اشعار ارائه شده، به روشنی

می‌توان دریافت که مشکلات اجتماعی و دردهایشان، پیوند تنگاتنگی با هم دارد. این دو شاعر آرمان‌گرا در لابه‌لای اشعار خود درصدد ترسیم دنیایی آرمانی هستند که بن‌مایه‌های اصلی آن را آزادی، عدالت، برابری زن و مرد و عشق تشکیل می‌دهد. اندیشه‌های آرمانی شاعران گاهی علاوه بر آشکارساختن اوضاع اجتماعی، سیاسی و فرهنگی، نشانگر طیف وسیعی از شخصیت و عوامل درونی آنان است. با توجه به شعر این دو شاعر نوپرداز گاه این اندیشه‌ها درصدد ترمیم و بهبود جامعه هستند و گاهی نیز این امر خود به شناخت هر چه بیشتر آرمان‌های جهانی زنان و مسئله زن در جامعه امروزی کمک می‌کند.

کتابنامه

- ابوالقاسمی، عباس. (۱۳۹۰). *روانشناسی کمال‌گرا*. چاپ دوازدهم. تهران: آگه.
- اسکارپیت، روبر. (۱۳۸۶). *جامعه‌شناسی ادبیات*. ترجمه مرتضی کتبی. تهران: سمت.
- انوشه، حسن. (۱۳۷۶). *دانشنامه زبان و ادب فارسی*. تهران: سمت.
- برزگر، ابراهیم. (۱۳۸۸). *روانشناسی سیاسی*. تهران: سمت.
- بهبهانی، سیمین. (۱۳۷۰). *جای پا*. چاپ چهاردهم. تهران: زوار.
- بهبهانی، سیمین. (۱۳۸۵). *مجموعه اشعار*. تهران: نگاه.
- دیچز، دیوید. (۱۳۷۹). *شیوه‌های نقد ادبی*. ترجمه محمدتقی صدقیانی و غلامحسین یوسفی. تهران: علمی.
- رضاتاجی، مرجان. (۱۳۹۱). «مقایسه تطبیقی حضور عشق در شعر شمس لنگرودی و غاده‌السمان». *فصلنامه تخصصی زبان و ادبیات فارسی*. شماره ۱۴، صص ۱۹۲-۱۷۵.
- زرقانی، سید مهدی. (۱۳۸۴). *چشم‌انداز شعر معاصر ایران*. تهران: ثالث.
- سیاسی، علی‌اکبر. (۱۳۸۵). *نظریه‌های شخصیت*. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- شولتز، دوان. (۱۳۷۸). *نظریه‌های شخصیت*. ترجمه یوسف کریمی و همکاران. تهران: ارسباران.
- غاده‌السمان. (۱۳۷۷). *غم‌نامه‌ای برای یاسمن‌ها*. ترجمه عبدالحسین فرزاد. تهران: چشمه.
- غاده‌السمان. (۱۳۷۹). *زنی عاشق در میان دوات*. ترجمه عبدالحسین فرزاد. تهران: چشمه.

- غاده السمان. (۱۳۸۳). *ابدیت؛ لحظه عشق*. ترجمه عبدالحسین فرزاد. تهران: چشمه.
- غاده السمان. (۱۳۹۳). *غم‌نامه‌ای برای یاسمن‌ها*. ترجمه سعید سعید پور. تهران: چشمه.
- غاده السمان. (۱۳۹۷). *علیه تو اعلان عشق می‌دهم*. ترجمه عبدالحسین فرزاد. تهران: چشمه.
- کابوا، دی پاولا. (۱۹۹۲). *التمرد والالتزام فی ادب غاده السمان*. ترجمه نورا السمان وینکل. بیروت: دارالطیبعه.
- گرت، استفانی. (۱۳۸۰). *جامعه‌شناسی جنسیت*. ترجمه کتابیون بقایی. تهران: نشر دیگر.
- هورنای، کارن. (۱۳۸۲). *تضادهای درونی ما*. ترجمه محمدجعفر مصفا. چاپ سوم. تهران: طرح نو.
- هورنای، کارن. (۱۳۸۹). *تعارض‌های درونی ما*. ترجمه مریم وتر. تهران: علم.
- ورنون، نوردبی و کالوین، هال. (۱۳۷۹). *راهنمای زندگی‌نامه و نظریه‌های روانشناسان بزرگ*. ترجمه احمد به‌پژوه و رمضان دولتی. تهران: تربیت.

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی